

DOI: 10.26565/2310-9513-2022-16-06
УДК 338.48(075.8)

СТВОРЕННЯ АГРОТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРА ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ХАРКІВЩИНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Гапоненко Ганна Ігорівна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Євтушенко Олена Віталіївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: evetushenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Шамара Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, м. Харків, Україна, 61022
email: shamara@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

Василенко Анастасія Володимирівна

студент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: asya27679@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1737-5119>

Статтю присвячено дослідженню можливостей реалізації кластерної концепції розвитку туристичної галузі в Харківській області. Запропоновано проєкт агротуристичного кластера «Слобожанська казка». Ідея кластера – це створення ланцюжка різних послуг, де в одному місці організовується нічліг, в іншому – якісне харчування, далі – проводиться майстер-клас. Сила кластера полягає в тому, що він створює колективний агротуристичний продукт, збільшує ємність місцевого туристичного ринку та розширює потік туристів. Предметом дослідження є організаційно-економічні відносини, що складаються в процесі адаптації та забезпечення сталої взаємодії учасників ринку сільського зеленого туризму відповідно до сучасних тенденцій кластеризації економіки. Метою роботи є розробка теоретичних та методичних положень з удосконалення вітчизняного ринку сільського зеленого туризму на основі дослідження можливостей реалізації кластерної концепції в регіонах України. Досягнення поставленої мети було забезпечено виконанням наступних взаємопов'язаних завдань: охарактеризувати типи діючих кластерів в Україні; розглянути сутність поняття та структуру агротуристичного кластера; розробити Дорожню карту реалізації кластерної концепції економіки України в повоєнний період для підтримки та популяризації сільського зеленого туризму в Україні. Методологічну основу дослідження складають системний та програмно-цільовий підхід, монографічний, графічний та економіко-статистичний методи проведення наукового дослідження. Отримано наступні результати. Розвиток агротуристичного кластера Харківської області дозволить надалі застосовувати комплексний підхід до розвитку підприємств сфери туризму та організації просування їх продукції як на внутрішньому ринку області, так і на українському та міжнародному ринках. Кластерний механізм сприятиме інноваційній діяльності його учасників, буде забезпечувати розвиток інфраструктури, розширення спектру та зростання якості їх продуктів (товарів, робіт, послуг), а також задоволення колективних інтересів учасників туристичного кластера. Висновки. Розроблено Дорожню карту

реалізації кластерної концепції економіки України в повоєнний період на 3 роки. Ці рекомендації дадуть змогу створити позитивний імідж та підвищити атрактивність території, сформувати регіональний туристичний продукт, збільшити потоки туристів та забезпечити поповнення бюджету.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агротуристичний кластер, повоєнний розвиток туризму, туризм на Харківщині.

Як цитувати: Гапоненко Г.І., Євтушенко О.В., Шамара І. М., Василенко А.В. Створення агротуристичного кластера як основа інноваційного відновлення Харківщини в повоєнний період *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2022. № 16. С. 52–63. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-06>
In cites: Haponenko H., Yevtushenko O., Shamara I., & Vasilenko A. (2022). Creation of agro-tourism cluster as the basis of innovative renewal of Kharkiv oblast in the post-war period. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (16), P. 52–63. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-06> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Кожен регіон нашої держави має свій винятковий ресурсний потенціал, завдяки якому може розвивати сільський, екологічний та агротуризм, впливаючи на його конкурентоспроможність.

Вищеперераховані види туризму мають помножувальний (мультиплікативний) характер економічної діяльності. Як категорія, вони роблять внесок у виробництво та надання широкого спектру туристичних послуг, генеруючи значний дохід, створюючи можливості для працевлаштування, розвиваючи туристичну інфраструктуру в регіоні та посилюючи соціально-територіальне економічне зростання [4].

Важливим етапом дослідження та визначення інструментів розвитку регіонів України є систематизація передумов створення та розвитку агротуристичних кластерів сільського туризму регіону, що представлені на рис. 1.

Аналізуючи дослідження вітчизняних та закордонних авторів, потрібно відзначити, що кластерна економіка випереджає традиційну галузеву за ефективністю на 40%. Розвиток кластерів в Україні не повністю підтримується державою й знаходиться на початковій стадії розвитку. В основному, це відбувається через слабкі інтеграційні зв'язки між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами та науково-дослідними установами, а також більшість людей не бажає, щоб фермери могли ініціювати формування агрокластерів [10].

Ефективна кластерна політика визначається наступними показниками:

- Простота – в оперативному управлінні, звітності та взаємодії з державними організаціями.
- Передбачуваність – зацікавлені сторони (стейкхолдери) можуть визначити стабільність умов, фінансування та принципи управління.
- Прозорість – усі сторони рівнозначно володіють інформацією та доступом до неї.
- Доступне фінансування – націленість на 5-10 років довгострокового фінансування.

- Довгострокова стратегія – перспектива 10-20 років.

- Розроблено за участю всіх сторін – представників влади, бізнесу, інвесторів, освітньої та наукової спільноти.

- Розроблено для всебічного розвитку здібностей та перспектив – сукупність різноманітних конференцій, тренінгів, курсів для навчання кластерно-му розвитку та управлінню в цій сфері [11].

Розглядаючи в цілому кластери в Україні, потрібно відзначити, що за статистичною інформацією на даний момент функціонує приблизно п'ятдесят економічних утворень (рис. 2) та відбувається їх значна активізація розвитку на регіональному рівні.

Аналізуючи рисунок можна побачити, що тільки 16% функціонуючих кластерів у державі відносяться до агросфери та лише 3% до індустрії гостинності.

Визначимо системні впливи від роботи в агротуристичному кластері. До них відносять:

- економічну діяльність, яка зосереджена в районах розвитку кластерів;
- зростання туристичного ринку, інтеграцію запропонованих продуктів і послуг у нові сфери;
- розвиток взаємовідносин між учасниками кластеру, який сприяє збільшенню конкурентних переваг;
- створення нових ланцюгів доданої вартості завдяки перехресним зв'язкам;
- формування системної синергії;
- поліпшення якості продукції та послуг, що надаються;
- підтримку соціально-економічного розвитку регіону [10].

Отже, підвищити рівень конкурентоспроможності сільського зеленого туризму за регіонами України можливо за умови співпраці суб'єктів туристичного бізнесу у вигляді агротуристичних кластерів, які дозволять підвищити додану вартість запропонованих продуктів, об'єднати їх з іншими сегментами туристичних ринків та сприяти соціально-економічному зростанню регіонів [2].

Рис. 1. Передумови формування та розвитку агротуристичних кластерів у регіоні.
Складено авторами за джерелом: [4]

Рис. 2. Розподіл кластерів України за видами економічної діяльності.
Створено авторами за джерелом: [7]

Агротуристичні кластери мають ряд пріоритетів у порівнянні з іншими об'єднаннями і сприяють регіональному розвитку через:

- 1) збільшення продуктивності виробництва;
- 2) стимулювання інновацій;
- 3) мінімізацію ризиків через їх розподіл між учасниками кластеру;
- 4) погодження дій учасників кластеру для ефективного застосування зовнішніх інвестицій;
- 5) спроможність впроваджувати суттєві переміни, гнучкість, пропонувати нижчу цінову політику, додати тиск конкурентів;
- 6) розвиток інфраструктури сільських територій [10].

Серед додаткових переваг заснування агротуристичних кластерів на регіональному рівні також виділяють:

- можливість проведення спільних маркетингових дій;
- організація та просування туристичних продуктів учасників кластеру;
- розробка та просування агротуристичних брендів у сільській місцевості;
- спільна участь у освітній та науковій діяльності тощо [7].

Аналіз досліджень та публікацій. Особливостям формування та функціонування кластерних утворень присвячено роботи таких вітчизняних та закордонних вчених як М. Войнаренко, В. Геєць, М. Кизим, Є. Крикавський, Р. Мартін, М. Портер, А. Присяжнюк, С. Рекорд, С. Соколенко, Д. Харт та інші. Проблематиці формування туристичних кластерів в Україні приділено значну увагу в працях Л. Гонтаржевської, І. Дегтярьової, М. Мальської, М. Рутинського, Н. Мандюк, Ю. Яворського тощо.

Метою статті є розробка теоретичних та методичних положень з удосконалення вітчизняного ринку сільського зеленого туризму на основі дослідження можливостей реалізації кластерної концепції в регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Новаторським підходом у формуванні туристичного продукту в сфері сільського зеленого туризму є його розвиток за кластерним принципом. Агротуристичний кластер розуміємо як сукупність підприємств, які знаходяться в межах певної території, колективно послугуються туристичними ресурсами регіону, спеціалізованою туристичною інфраструктурою, місцевими ринками праці, реалізують спільну маркетингову комунікацію та рекламно-інформаційну діяльність [6].

У 2020 році Кабінет Міністрів України постановив затвердження Державної стратегії регіонального розвитку (ДСРР) на 2021-2027 роки та стратегій регіонального розвитку, які передбачають підтримку кластерного розвитку (рис 3). Вона буде здійснюватися за наступними напрямками:

- використання найновіших інформаційно-цифрових технологій у кластерних об'єднаннях з метою створення віртуального ринку;
- комплексна підтримка агломерації на основі інновацій передових технологічних інститутів, реіндустріалізації великих міст та формуванні міських та регіональних економічних кластерів;
- створення індустріальних парків у районах закриття вугледобувних та вуглепереробних підприємств;
- сприяння розвитку транскордонних кластерів завдяки територіальному та прикордонному співробітництву української частини Дунайського

Рис. 3. Загальний огляд територіальної орієнтації ДСРР-2027 [1]

регіону, впровадження механізмів підтримки трансграничних індустріально-технологічних парків тощо [1].

Зростання кластерів на регіональному рівні передбачено регіональними стратегіями розвитку на 2021-2027 роки. Зокрема, вони дозволяють використовувати наступні механізми допомоги:

- розвиток мережі трансферу технологій зі своїми центрами;
- створення банку даних українських проєктів та інших профільних розробок;
- створення освітнього простору задля потреб місцевих жителів;
- створення бізнес-інкубаторів та стартап-компаній;
- здійснення підготовки та перепідготовки персоналу для забезпечення діяльності кластера професіоналами;
- пошук стейкхолдерів та отримання консультативної допомоги тощо [9].

У зв'язку з цим нами створено проєкт агротуристичного кластера «Слобожанська казка». Ідея кластера – це створення ланцюжка різних послуг. В одному місці організовується нічліг, в іншому – якісне харчування, далі – проводиться майстер-клас. Крім того, багато садіб мають контакти з турагентствами та музеями, є база даних ремісників, аніматорів, фахівців з дитячих свят. Сила кластера полягає в тому, що він створює колективний агротуристичний продукт, збільшує ємність місцевого туристичного ринку та, звичайно, розширює потік туристів.

Можна сказати, що агротуристичні кластери позиціонують та просувають внутрішній туризм.

Пропонований агротуристичний кластер буде розташований на території Харківської області. Він буде складатися з сільськогосподарських підприємств (ферми, домогосподарства), підприємств з обслуговування туристів (агросадиби, підприємства харчування, транспортні, торговельні, підприємства дозвілля), рекламно-інформаційних підприємств (туристично-інформаційний центр, екскурсійне бюро, туристична фірма), виробників сувенірної продукції, підприємств із надання додаткових послуг (оренда туристичного спорядження, послуги гіда-провідника), медичних пунктів та закладів, освітнього закладу та безпосередньо туристичних ресурсів регіону (рис. 4).

Для координації діяльності агротуристичного кластера, організації взаємодії й розподілу відповідальності між учасниками необхідно створити раду в склад якої ввійдуть керівники об'єднаних підприємств, представники малих форм господарювань, представники місцевих органів влади.

Створення кооперації – дуже відповідальний процес, важливо дотримуватися всіх умов та рекомендацій, завдяки чому вона стане надійним інструментом досягнення узгодженої учасниками мети. Важливою частиною цього процесу є розгляд необхідних кроків для розвитку кооперації.

Крок 1 – формування ініціативної групи з числа зацікавлених учасників. Для створення кооперації необхідний пошук майбутніх партнерів зі схожими

Рис. 4. Структура агротуристичного кластера «Слобожанська казка».
Складено авторами

потребами, зацікавлених об'єднатися, в тому числі і ресурсами, для спільної мети. Це можуть бути знайомі, колеги, жителі вашого населеного пункту, їх можна зустріти на виставках, ярмарках, стартап-уїкендах. Бажано, щоб на початковому етапі група мала різноманітні навички, але рівний потенціал до розвитку.

Крок 2 – проведення зібрань потенційних учасників. Після того, як потенційні учасники знайдені, необхідно провести загальні збори (серію зборів), де визначаються цілі та завдання співпраці, види діяльності, форма організації кооперації (наприклад, кооператив), способи покриття витрат кооперації, загальна вигода й вигода кожного, створюється робоча група з розробки проекту кооперації. Для закріплення домовленостей пропонується підготувати протокол (декларацію) про наміри і підписати кожним з учасників. Протокол про наміри не є юридичним документом.

Крок 3 – розробка проекту кооперації. Після того, як домовленості визначено, задокументовано та узгоджено партнерами, робоча група розробляє проект кооперації в форматі бізнес-плану.

Крок 4 – обговорення, доробка проекту. Він розглядається та затверджується зборами учасників. Як правило, процедура узгодження проекту може проводитися кілька разів. Кожні збори мають бути оформлені протоколом, що містить детальний опис рішень. Підсумком цього етапу стане узгоджений проект.

Крок 5 – створення кооперативу або проектною команди. Проект кооперації реалізується неформальною групою (проектною командою) або організацією, установа якої може бути частиною проекту. Неформальне об'єднання може формуватися шляхом підписання угоди про партнерство. Створення організації здійснюється шляхом реєстрації юридичної особи.

Крок 6 – реалізація проекту кооперації. Даний етап – це покрокова реалізація проекту кооперації з обов'язковим періодичним моніторингом і оцінкою. Вони визначаються учасниками проекту кооперації [9].

Розглянемо детально кожного учасника агротуристичного кластера «Слобожанська казка». В кластер попередньо мають увійти:

1. Агросадиби Чугуївського, Зміївського, Валківського та Краснокутського районів, а саме: «Тарасова садиба», «Зелена садиба», «Козацький двір» та садиба сільського зеленого туризму в селі Чернечина.

2. Підприємства харчування: кафе «Pa-Si-Ju» та ресторан «Веранда» на території бази відпочинку «Soich Park» (Печенізьке водосховище), ресторан «DOM» (м. Чугуїв), кафе «Симуран» (м. Зміїв), «Кафе на Хуторі» (Валківський район), кафе «Баварія» (м. Краснокутськ).

3. Підприємства із надання додаткових послуг – велоцентр «Спица» (оренда горних велосипедів, м. Харків), інтернет-магазин «Мандрівник» (оренда туристичного спорядження, м. Харків), послуги гіда-провідника (НПП «Гомільшанські ліси» Зміївського району, НПП «Слобожанський» Краснокутського району, Чугуївський меморіальний музей І. Рєпіна, майстер-класи в «Садибі майстрів» Валківського району).

4. Підприємства дозвілля. Музеї: Імператорський шляховий палац, Меморіальний музей І. Рєпіна (м. Чугуїв), Садиба майстрів, Краєзнавчий музей (Валківський район); природоохоронні установи: НПП «Гомільшанські ліси», ландшафтний заказник «Гомільшанська лісова дача» (Зміївський район), Дендрологічний парк, Слобожанський національний парк (Краснокутський район).

5. Торговельні підприємства – Харківська бісквітна фабрика, Чугуївський м'ясокомбінат, супермаркети мережі «АТБ» та місцеві торговельні підприємства.

6. Фермерські господарства – публічне акціонерне товариство «САД», приватна фірма «Прок», ТОВ агрофірма «Жнива».

7. Транспортні підприємства – державне підприємство «Харківський метрополітен», компанія «Svit Express».

8. Рекламно-інформаційні підприємства – Харківський обласний туристсько-інформаційний центр, екскурсійне бюро Харківського ТІЦ, Чугуївський ТІЦ, туристична фірма «УТА».

9. Медичні пункти та заклади – Харківська міська студентська лікарня, Міська клінічна лікарня швидкої та невідкладної медичної допомоги ім. проф. О.І. Мещанінова, Комунальне некомерційне підприємство «Міська багатопрофільна лікарня №18» Харківської міської ради та місцеві медичні заклади.

10. Виробники сувенірної продукції – поліграфічне підприємство «Folio+», друкарня «PRINT&PACK» (м. Харків).

11. Освітні заклади – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

12. Представники органів влади – Харківська облдержадміністрація, Департамент культури й науки Харківської облдержадміністрації, Чугуївська міська рада, Валківська міська рада, Краснокутська селищна рада.

13. Туристичні ресурси Харківської області – пам'ятки садово-паркового мистецтва, національні природні парки, музеї, садиби, мальовничі ландшафти тощо.

14. Потенційні туристи.

Кооперація ґрунтується на простих і зрозумілих цінностях: справедливість, чесність, демократія, рівність, солідарність, відкритість, соціальна відповідальність, турбота про інших, взаємна відпові-

Рис. 5. Логотип агротуристичного кластеру «Слобожанська казка»
Складено авторами

дальність [5]. На рис. 5 нами представлено логотип майбутнього утворення.

Наступним кроком із розробки агротуристичного кластера є аналіз співпраці вищезазначених учасників, виявлення наявних проблем, які необхідно вирішити (табл. 1).

Потрібно також виокремити проблемні моменти реалізації нашого проекту, пов'язані з війною в країні. Збройна агресія є лише одним з елементів, а іншими частинами війни стали: пропаганда, що базується на брехні та підміні понять; торговельно-економічний тиск; енергетична блокада; терор

і залякування громадян України; кібер-атаки; категоричне заперечення самого факту війни попри наявність безлічі неспростованих доказів; використання у своїх інтересах проросійських сил та держав-сателітів; звинувачення української сторони у власних злочинах [9].

Негативні наслідки несе ризик зниження рівня доходів громадян України, що призводить до виключення витрат на подорожі та відпочинок із споживчого кошика значної частини населення, оскільки вони не мають статусу першочергових. За даними внутрішньої статистики одного з найбільших національних туроператорів, у червні 2022 року тури з України забронювали близько 1440 туристів, а в тому ж місяці 2021 року – понад 95000 мандрівників.

Щодо світових даних, то Всесвітня туристична організація прогнозує втрати понад 14 мільярдів доларів США у 2022 році – саме стільки приносили світовій економіці російські та українські туристи, які тепер не будуть подорожувати. Крім того, є й додаткові фактори негативного впливу війни. Європейська туристична комісія, яка провела дослідження настроїв подорожувальників, дійшла висновків, що 19% опитаних китайських і 41% японських мандрівників не готові подорожувати до країн ЄС через війну в Україні.

Такі цифри демонструють загальний стан справ у галузі. Щодо вузької спеціалізації, яка цікавить нас в рамках даного дослідження, окремим пунктом авторам доводиться виносити окуповані території, серед яких були і території Харківщини. В регіоні є всі можливості для побудови та успішної реалізації кластерної стратегії розвитку туризму, але для її впровадження, на наш погляд, потрібна Дорожня карта, що

Таблиця 1

Головні проблеми реалізації агротуристичного кластера «Слобожанська казка» та шляхи їх розв'язання

№	Виявлення проблеми	Шляхи розв'язання	Суб'єкти вирішення проблеми
1	Маркетинг та брендинг території	Рекламна діяльність, спрямована на місцеве населення та потенційних туристів. Проведення маркетингових досліджень. Створення унікального екологічного маршруту «Зеленими стежками Харківщини»	Департамент культури й туризму Харківської облдержадміністрації. Харківський обласний туристсько-інформаційний центр. Громадська організація «Спілка сільського зеленого туризму в Україні». Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Туристична фірма «УТА». Органи місцевого самоврядування. Установи культури
2	Відсутність поліграфічної продукції з інформацією про кластер та екологічний маршрут	Розробка листівок, брошур, карт та туристичних путівників	Органи місцевого самоврядування. Харківський обласний туристсько-інформаційний центр
3	Відсутність єдиного веб-сайту	Доповнення до існуючого сайту Харківського обласного ТІЦ повноцінною інформацією про створення агротуристичного кластера, актуальні дані екологічного маршруту, ціни тощо. Також повинно бути на меті створення власного сайту для «Слобожанської казки»	Органи місцевого самоврядування. Харківський обласний ТІЦ. Департамент культури й туризму Харківської облдержадміністрації. Студенти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Складено авторами

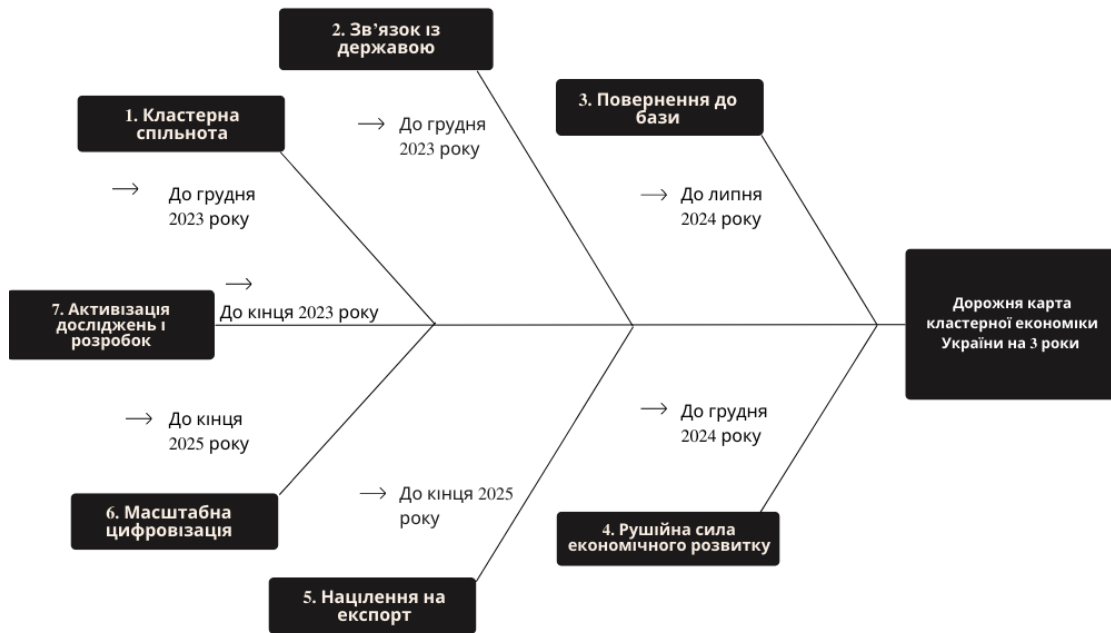

Рис. 6. Дорожня карта кластерної економіки України на 3 роки
Складено авторами

стане вектором розвитку для всіх стейкхолдерів індустрії гостинності в регіоні.

Для початку треба визначитись з поняттям Дорожньої карти. Вона встановлює необхідний перелік дій, які держава або регіон повинні пройти задля розвитку кластерного руху України (рис 6).

Мета Дорожньої карти полягає в тому, щоб закласти основи для розробки всеосяжної стратегії розвитку туризму; введення в дію пріоритетних проєктів для розвитку туризму; визначення стратегічних можливостей для зростання; заохочення максимальної участі всіх учасників туристичного процесу; подання поетапної картини реалізації цього масштабного проєкту.

Розглянемо детально вищезазначений перелік дій:

1. Кластерна спільнота – створення організації або асоціації, яка несе відповідальність за кластерний рух у державі. Орієнтовна дата реалізації – до грудня 2023 року. Список завершених дій:

- створено орган управління кластерами та визначено подальшу програму дій;
- 30% від існуючих кластерів надають свою підтримку;
- знайдено спільні ресурси, на яких відображається активність на національному рівні (наразі це сайт Industry4Ukraine та спільнота «All-Ukrainian Cluster Community» в Facebook).

2. Зв'язок із державою – отримання всебічної підтримки від держави. Орієнтовна дата реалізації – до грудня 2023 року. Список завершених дій:

➤ створено відповідальний орган для здійснення підтримки – Директорат промислової політики та стимулювання розвитку регіонів Міністерства економіки України;

➤ затверджено програму регіонального розвитку кластерів у відповідній постанові;

➤ виділено бюджет на початкову підтримку кластерного розвитку;

➤ визначено щонайменше п'ять регіонів України, в програмах та бюджетах яких прописано окремим пунктом підтримка кластерів.

3. Повернення до бази – запровадження на проведення атестації агрокластерів відповідно до визначених засад та критеріїв кластерів. Орієнтовна дата реалізації – до липня 2024 року. Список завершених дій:

➤ розроблено необхідні чіткі критерії, за якими визначають різницю між кластерними об'єднаннями та іншими бізнес-організаціями;

➤ створено державний реєстр, десять кластерів вже пройшли державну атестацію.

4. Рушійна сила економічного розвитку – проведення інформаційно-просвітницьких кампаній задля зростання обізнаності та ролі агротуристичних кластерів в економічному розвитку держави. Орієнтовна дата реалізації – до грудня 2024 року. Список завершених дій:

➤ проведення початкового обліку та моніторингу вкладу кластерів у показники економічного зростання регіонів;

➤ отримання перших результатів, які показують кластерний потенціал за регіонами;

- залучення ключових інвесторів;
- проведення першої загальноукраїнської конференції агротуристичних кластерів.

5. Націлення на експорт – запуск масштабної програми експорту та інтернаціоналізації кластерів за підтримки держави. Орієнтовна дата реалізації – до кінця 2025 року. Список завершених дій:

- розширення та підтримка програми «Купуй українське»;
- початкова інтеграція українських підприємств в європейські ланцюги та програми кластерного розвитку;
- створення програми підтримки технічного регулювання та прискореного переходу українських підприємств на міжнародні технічні стандарти.

6. Масштабна цифровізація – запуск програми цифровізації кластерів, приведення їх до міжнародних стандартів та тенденцій. Орієнтовна дата реалізації – до кінця 2025 року. Список завершених дій:

- прийняття власних цифрових програм майже всіма атестованими кластерами сільського зеленого туризму;
- 90% наближення українських кластерів із європейськими за більшістю показників цифровізації.

7. Активізація досліджень і розробок – плідна співпраця з освітніми закладами з метою підготовки висококваліфікованих кадрів для потреб кластера. Орієнтовна дата реалізації – до кінця 2023 року. Список завершених дій:

- заключення меморандуму про співробітництво між атестованими кластерами та регіо-

нальними закладами освіти й науково-дослідними центрами;

- зростання кількості заявок, поданих учасниками кластеру, на конкурсні проекти міжнародної технічної допомоги [8].

Якщо розглядати більш детально, дорожня карта передбачає смарт-спеціалізацію регіону, визначаючи напрямки та пріоритети розвитку території на базі доступних активів та ресурсів. Такий підхід, на нашу думку, допоможе зробити вибір напрямків для інвестування та розбудови економіки України в повоєнний період.

Органи, що зацікавлені та беруть участь у розвитку туризму та можуть забезпечити реалізацію Дорожньої карти:

- місцеві органи самоврядування;
- районні та обласні державні адміністрації;
- державні інституції, які тотожні до туристичної галузі;
- організації та проекти міжнародної технічної допомоги;
- регіональні асоціації, кластери та інші громадські об'єднання;
- юридичні та фізичні особи.

Інструментами реалізації виступають: план заходів (що треба робити на кожному етапі) та інституції, які повинні утворитися для управління агротуристичним кластером.

Фінансове забезпечення збалансовано з Державною стратегією регіонального розвитку, тому що саме вона передбачає певний план заходів, на які будуть виділятися кошти. Автори розробили Дорожню карту не як щось окреме, а як невід'ємну частину даної стратегії. Тому одним із джерел фінансування виступає державний бюджет. Дорожня карта дає можливість місцевим та регіональним органам використовувати державні кошти задля розвитку своєї туристичної дестинації та реалізації даної карти. Також фінансовими інструментами є кошти місцевих бюджетів, технічної допомоги, інвесторів та приватні кошти.

Досягнення мети Дорожньої карти може бути реалізовано в розрізі п'яти ключових напрямків (рис 7):

1. Маркетинг – формування та просування економічно вигідних туристичних продуктів та послуг, що дозволяють розширити межі сезону та зробити туристичний потік керованим.

2. Інфраструктура – стимулювання розвитку агротуристичної інфраструктури та підтримка розвитку садіб сільського зеленого туризму, підвищення інвестиційної привабливості Харківщини.

3. Сервіс – поліпшення якості туристичних послуг на селі, стандартизація сервісу, кадрове забезпечення.

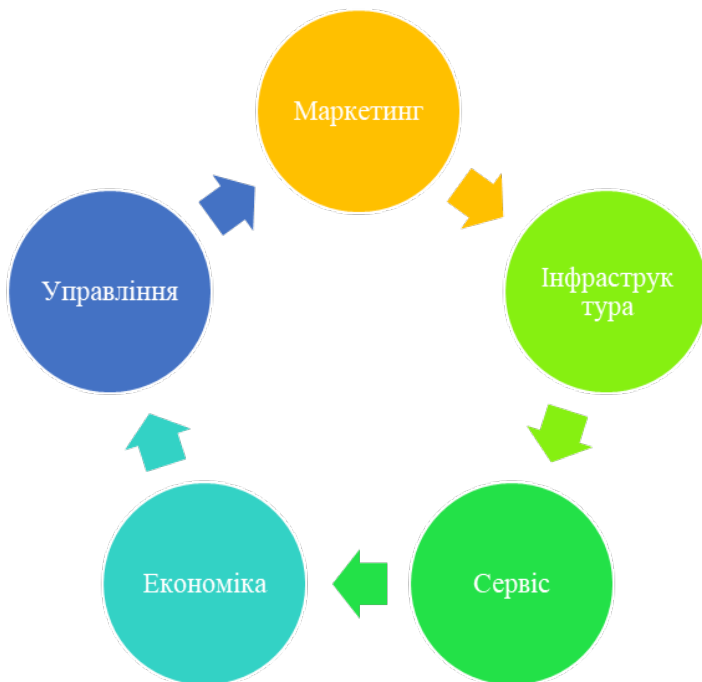

Рис. 7. Ключові напрямки реалізації мети Дорожньої карти
Складено авторами

4. Економіка – створення умов для забезпечення потреб туристів товарами та продуктами місцевого виробництва.

5. Управління – впровадження моделі комплексного територіального розвитку, управління та маркетингу агротуристичного кластеру на рівні макрорегіону та на місцевому рівні.

Дорожню карту пропонується імплементувати у кілька етапів протягом 2023-2025 років, що дозволить створити нові туристичні маршрути, збільшити загальний туристичний потік. Це сприятиме зростанню виручки підприємств індустрії гостинності та місцевих бюджетів громад Харківщини, збільшенню кількості садіб сільського зеленого туризму, що пройшли категоризацію, а туристичний бренд Харківської області буде впізнаваним та відповідатиме запитам і вимогам туристів за всіма показниками.

Висновки. В Україні досить гарно розвинена теоретична основа щодо розвитку сільського зеленого туризму та агротуристичних кластерів, але

реально діючого механізму втілення бізнес-моделей поки що немає. Кластерна концепція сільського зеленого туризму зумовлює зростання економіки регіону через зменшення безробіття, розвиток інфраструктури, значні туристичні потоки та співпрацю агропідприємств з місцевими й регіональними органами влади. Довоєнний досвід нашої країни демонструє, що кластери – це не тільки інструмент зростання в нормальних умовах. Кластери як організовані, високоадаптивні структури є не менш потужним інструментом протидії кризовим явищам. Створення регіональних агротуристичних кластерів дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки, рівень і якість життя населення України за рахунок поліпшення інвестиційного клімату, інституційних перетворень.

В Харківській області є всі можливості для побудови та успішної реалізації стратегії розвитку сільського зеленого туризму, і пропонується Дорожня карта стане вектором розвитку для всіх стейкхолдерів індустрії гостинності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серп. 2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
2. Вахович І. М., Матвійчук Л. Ю., Смаль Б. А. Розвиток індустрії гостинності в сучасних умовах: тенденції та заходи посилення конкурентних переваг. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. Випуск 6 (41). URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3600>
3. Гапоненко Г. І., Василенко А. В., Шамара І. М. Перспективи організації Зелених шляхів в Україні як пріоритетний напрямок розвитку ринку внутрішнього туризму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2021. № 13. С. 231-240. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-13-22>
4. Голод А. П., Іжевська О. П., Коркуна О. І. Кластерна модель розвитку індустрії гостинності регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 4 (21). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/60.pdf
5. Дидів І. Б. Підприємницькі засади розвитку агротуризму. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2019. №26. URL: http://www.lnau.edu.ua/lnau/attachments/7553_dis.pdf
6. Мальська М. П., Зінько Ю. А. Типи і моделі кластерів сільського туризму в Україні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2018. Вип. 2. URL: <http://tourism.knukim.edu.ua/article/download/154397/159916>
7. Матвійчук Л. Ю., Васильчинко А. О., Дашук Ю. Є. Функціонування кластерів сільського туризму як інструмент розвитку регіонів України. *Економічний форум: науковий журнал*. 2022. № 1. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/281/269
8. Проєкт національної програми кластерного розвитку до 2027. *INDUSTRY4UKRAINE*: веб-сайт. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacjonalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/>
9. Регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року. *Міністерство розвитку громад та територій України*: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalного-rozvitku>
10. Сидоров Я. О. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2017 (2). URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/23.pdf>
11. European Observatory for Clusters and Industrial Change. Cluster programmes in Europe and beyond. *Publications Office of the European Union*. 2019. URL: <https://clustercollaboration.eu/news/report-cluster-programmes-europe-and-beyond>

Стаття надійшла до редакції 05 вересня 2022 р.

Стаття рекомендована до друку 07 жовтня 2022 р.

Hanna Haponenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Olena Yevtushenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: evetushenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Irina Shamara, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, email: shamara@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000000224319185>

Anastasiia Vasylenko, std., V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, email: asya27679@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1737-5119>

CREATION OF AGRO-TOURISM CLUSTER AS THE BASIS OF INNOVATIVE RENEWAL OF KHARKIV OBLAST IN THE POST-WAR PERIOD

The article is devoted to the study of the possibilities of implementing the cluster concept of the development of the tourism industry in the Kharkiv region. The project of the agro-tourism cluster «Slobozhanska kazka» is proposed. The idea of the cluster is to create a chain of various services, where overnight accommodation is organized in one place, quality food in another, and a master class is held. The strength of the cluster is that it creates a collective agritourism product, increases the capacity of the local tourism market and expands the flow of tourists. The subject of the research is the organizational and economic relations that are formed in the process of adaptation and ensuring sustainable interaction of the participants of the market of rural green tourism in accordance with the modern trends of clustering of the economy. The purpose of the work is the development of theoretical and methodological provisions for the improvement of the domestic market of rural green tourism based on the study of the possibilities of implementing the cluster concept in the regions of Ukraine. The achievement of the set goal was ensured by the following interrelated tasks: to characterize the types of active clusters in Ukraine; consider the essence of the concept and structure of an agro-tourism cluster; to develop a Roadmap for the implementation of the cluster concept of Ukraine's economy in the post-war period to support and popularize rural green tourism in Ukraine. The methodological basis of the study consists of a systematic and program-targeted approach, monographic, graphic and economic-statistical methods of scientific research. The following results were obtained. The development of the agro-tourism cluster of the Kharkiv region will allow further application of a comprehensive approach to the development of enterprises in the field of tourism and the organization of promotion of their products both on the domestic market of the region and on the Ukrainian and international markets. The cluster mechanism will promote the innovative activities of its participants, will ensure the development of infrastructure, the expansion of the spectrum and the growth of the quality of their products (goods, works, services), as well as the satisfaction of the collective interests of the participants of the tourism cluster. Conclusions. The Roadmap for the implementation of the cluster concept of Ukraine's economy in the post-war period for 3 years has been developed. These recommendations will make it possible to create a positive image and increase the attractiveness of the territory, form a regional tourist product, increase the flow of tourists and ensure the replenishment of the budget.

Keywords: rural green tourism, agro-tourism cluster, post-war development of tourism, tourism in Kharkiv region.

REFERENCES

1. On the approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 5 2020, No 695. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
2. Vakhovych I. M., Matviichuk L. Yu & Smal B. A. (2021) Rozvytok industrii hostynnosti v suchasnykh umovakh: tendentsii ta zakhody posylennia konkurentnykh perevah [Development of the hospitality industry in modern conditions: trends and measures to strengthen competitive advantages]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky [Financial and credit activity: problems of theory and practice]*, 6 (41). Available at: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3600> (in Ukrainian).
3. Haponenko H., Vasylenko A., & Shamara I. (2021). Green tract organizing prospects in Ukraine as an internal tourism market development priority direction. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (13), 174-185. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-18> (in Ukrainian).
4. Holod A. P., Izhevska O. P. & Korkuna O. I. (2019) Klasterna model rozvytku industrii hostynnosti rehionu [Cluster model of the development of the hospitality industry of the region]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia [Eastern Europe: Economy, Business and Management]*, 4 (21). Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/60.pdf (in Ukrainian).
5. Dydiv I. B. (2019) Pidpriemnytski zasady rozvytku ahroturyzmu [Entrepreneurial principles of agritourism development]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu: ekonomika APK [Bulletin of the Lviv National Agrarian University: the economy of agriculture]*, 26. Available at: http://www.lnau.edu.ua/lnau/attachments/7553_dis.pdf (in Ukrainian).

6. Malska M. P., Zinko Yu. A. (2018) Типы и модели кластерив сільськогосподарського туризму в Україні [Types and models of rural tourism clusters in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Turyzm [Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism]*, 2. Available at: <http://tourism.knukim.edu.ua/article/download/154397/159916> (in Ukrainian).
7. Matviichuk L. Yu., Vasylychynko A. O. & Dashchuk Yu. Ye. (2022) Функціонування кластерив сільськогосподарського туризму як інструмент розвитку регіонів України [The functioning of rural tourism clusters as a tool for the development of regions of Ukraine]. *Ekonomichnyi forum: naukovyi zhurnal [Economic Forum: scientific journal]*, 1. Available at: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/281/269 (in Ukrainian).
8. Project of the national cluster development program until 2027. INDUSTRY4UKRAINE: website. Available at: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterinogo-rozvytku-do-2027/> (in Ukrainian).
9. Regional development strategies for the period until 2027. *Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine*: official website. Available at: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku> (in Ukrainian).
10. Sydorov Ya. O. (2017) Derzhavna polityka rozvytku klasteriv yak skladova chastyna formuvannya innovatsiinoi modeli silskoho hospodarstva: ahrarno-pravovyi pohliad [The state policy of cluster development as a component of the formation of an innovative model of agriculture: an agrarian-legal perspective]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, economy and law]*, (2). Available at: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/23.pdf> (in Ukrainian).
11. European Observatory for Clusters and Industrial Change. Cluster programmes in Europe and beyond. *Publications Office of the European Union*. 2019. Available at: <https://clustercollaboration.eu/news/report-cluster-programmes-europe-and-beyond>

The article was received by the editors 05.09.2022

The article is recommended for printing 07.10.2022